

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

9
2023

08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
08.00.02 Makroiqtisodiyot
08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
08.00.06 Ekonometrika va statistika
08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
08.00.09 Jahon iqtisodiyoti

08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
08.00.11 Marketing
08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
08.00.13 Menejment
08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

74-91 xalqaro daraja
ISSN: 2992-8982

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Bosh muharrir:
Sharipov Qo'ng'irotboy Avezimbetovich

Elektron nashr. 594 sahifa, 30-sentyabr, 2023-yil.

Bosh muharrir o'rinbosari:
Karimov Norboy G'aniyevich

Muharrir:
Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Tahrir hay'ati:

Rae Kvon Chung, Janubiy Korea, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati
Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston fanlar akademiyasi akademigi
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston fanlar akademiyasi akademigi
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari
Toshkulov Abduqodir Hamidovich, i.f.d., prof., O'zbekiston Respublikasi Prezidentining yoshlar, fan, ta'lim, sog'liqni saqlash, madaniyat va sport masalalari bo'yicha maslahatchisi o'rinbosari
Buzrukxonov Sarvarxon Munavvarxonovich, i.f.d., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri o'rinbosari
Sharipov Qo'ng'irotboy Avazimbetovich, t.f.d., prof., TDIU rektori
Oblamuradov Narzulla Naimovich, i.f.n., dots., O'zR Tabiat resurslari vaziri o'rinbosari
Djumaniyazov Maqsud Allanazarovich, Qoraqalpog'iston Respublikasi Tabiat resurslari qo'mitasi raisi
Axmedov Durbek Kudratillayevich, i.f.d., prof., O'zR Oliy Majlisi qonunchilik palatasi deputati
Utayev Uktam Choriyevich, O'zR Bosh prokuraturasi boshqarma boshlig'i o'rinbosari
Ochilov Farxod, O'zR Bosh prokuraturasi iqtisodiy jinoyatlarga qarshi kurashish departamenti bo'limi boshlig'i
Eshov Mansur Po'latovich, i.f.d., prof., TDIU Akademik faoliyat bo'yicha prorektori
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, i.f.d., prof., TDIU YoMMMIB birinchi prorektori
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, i.f.d., prof., TDIU Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo'yicha prorektori
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, i.f.d., prof., "O'IRIAM" ilmiy tadqiqot markazi direktori – prorektor
Yuldashev Maqsud Abdullayevich, p.f.d., prof., TDIU Moliya-iqtisod ishlari bo'yicha prorektori
Karimov Norboy G'aniyevich, i.f.d., prof., TDIU huzuridagi PKQTMO tarmoq markazi direktori
Hakimov Nazar Hakimovich, f.f.d. TDIU profesor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, i.f.d., TMI professori
Samadov Asqarjon Nishonovich, i.f.n., TDIU Marketing kafedrasini professori
Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, t.f.d., Rossiya xalqlar do'stligi universiteti professori
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, i.f.d., prof., Xalqaro "Nordik" universiteti rektori
Aliyev Bekdavlal Aliyevich, f.f.d., TDIU professori
Po'latov Baxtiyor Alimovich, t.f.d., prof., Atrof-muhit va tabiatni muhofaza qilish texnologiyalari ilmiy-tadqiqot instituti
Axmedov Javohir Jamolovich, i.f.f.d., "El-yurt umidi" jamg'armasi ijrochi direktori o'rinbosari
Isakov Janabay Yakubbayevich, i.f.d., TDIU professori
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, t.f.f.d., Toshkent arxitektura-qurilish universiteti katta o'qituvchisi
Kamilova Iroda Xusniddinovna, i.f.f.d., TDIU dotsenti
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, i.f.f.d., TDIU dotsenti
Sevil Piriyeva Karaman, PhD, Turkiya Anqara universiteti doktoranti
Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, TDIU katta o'qituvchisi
Rustamov Ilhomiddin, f.f.n., Farg'ona davlat universiteti dotsenti
Mirzaliyev Sanjar Maxamatjon o'g'li, TDIU Ilmiy tadqiqotlar va innovatsiyalar departamenti rahbari
Babayeva Zuhra Yuldashevna, TDIU huzuridagi Pedagog kadrlarni qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirish tarmoq Markazi xorijiy hamkorlik bo'yicha mutaxassis

Ekspertlar kengashi:

Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, i.f.d, TDIU dotsenti
Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, i.f.f.d, TDIU dotsenti
Imomqulov To'liq Burxonovich, i.f.f.d, TDIU dotsenti

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ

Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti,
O'zR Tabiat resurslari vazirligi,
O'zR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

Jurnalning ilmiyligi:

"Yashil iqtisodiyot va taraqqiyot"
jurnali

O'zbekiston Respublikasi
Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar
vazirligi huzuridagi Oliy
attestatsiya komissiyasi
rayosatining
2023-yil 1-apreldagi 336/3-
sonli qarori bilan ro'yxatdan
o'tkazilgan.

MUNDARIJA

Ichki turizmni rivojlanlantirishda davlatning o'rni.....	7
Dehqonov Burxon Rustamovich , tayanch doktorant	
Qishloq xo'jaligida sug'orish tizimlari boshqaruvini rivojlantirish yo'llari.....	11
Mirjamilova Hulkar Nurali qizi , assistent	
Yangi O'zbekiston sharoitida o'simliklar karantini tizimi faoliyatini takomillashtirish va iqtisodiy samaradorligini oshirish.....	15
Alimov Murodkosim Achilovich , mustaqil izlanuvchi	
"Yashil iqtisodiyot" da energetika sohasini investitsion holatining statistik tahlili.....	20
Umarov Faxriddin Umar o'g'li , katta o'qituvchi	
Yoqilg'i-energetika korxonalari moliyaviy barqarorligini ta'minlashda investitsion faoliyatning ahamiyati.....	26
Ergashev Muhibbek Aslam o'g'li , mustaqil izlanuvchi	
Tog'li hududlarda turizm biznesining rivojlanishi.....	31
Abduvakil Alimov Komil o'g'li , tayanch doktorant	
Ta'lim turizmining nazariy asoslari va O'zbekistondagi tendensiyalari.....	38
Maxmudova Nodira O'ktamovna , tayanch doktorant	
Turizmga innovatsion texnologiyalarni joriy qilish shart sharoitlari.....	43
Po'latov Ma'murjon Murodjon o'g'li , tayanch doktorant	
Mintaqaviy investitsion loyihalarning jozibadorligi tahlillari masalalari.....	46
Davlyatshayev Akmal Ashurmamatovich , dotsent, i. f. n.	
Yashil iqtisodiyotning tijorat banklaridagi ahamiyati va ularning raqamlashuvi.....	51
Maxmudova Muxlisa Qodirjon qizi , dotsent, PhD	
Turizmni rivojlantirishda "Tourism 4.0" konsepsiyasini joriy etish masalalari.....	57
Yuldasheva Dilnoza Ulug'bekovna , mustaqil tadqiqotchi	
Davlat tomonidan qishloq xo'jaligini moliyaviy qo'llab-quvvatlash tizimini takomillashtirish.....	62
Ollokulova Feruza Mansurovna , PhD; Jabborov Jahongir Abduvohid o'g'li , magistrant	
Перспективные направления "Зелёной химии" для Республики Узбекистан.....	66
Султанходжаев Бахтиёр Забихуллович	
O'zbekistonda transport va logistika sohasini rivojlantirish strategiyasi.....	73
Usmonov Botir , magistr	
Hududlarda investitsion faollikni oshirishga qaratilgan mexanizmni takomillashtirish.....	78
Sunatullayeva Shaxnoza Xurshid qizi , tayanch doktorant	
Qurilish tarmoqlarida boshqaruv faoliyatining iqtisodiy ko'rsatkichlari tahlili.....	82
Mirsodiqov Abdulla Tursunaliyevich , PhD	
Connection between interest rate on loans, cash flow and turnover of funds.....	87
Sharbat Abdullaeva , Professor; Sardor Abdullaev , the applicant	
Econometric Analysis of the Impact of IPO on the Market Capitalization of Companies.....	92
Shakhzod Saydullaev , PhD.	
Davlat xaridlarini takomillashtirishda byudjet mablag'laridan samarali foydalanishning mohiyati va zarurligi.....	101
Raximjonov Kamronbek Ilxomjon o'g'li , mustaqil tadqiqotchi	
O'zbekistonda to'lov tizimining raqamli transformatsiyasining o'ziga xos xususiyatlari.....	105
Otamurodov Shavkat Nusratillayevich , i. f. d. (DSc); Eshqulova Nasiba Normo'minovna , o'qituvchi	
Tijorat banki xizmatlarida ta'lim kreditining o'rni va uni takomillashtirish masalalari.....	110
Eldor Uskanov , mustaqil tadqiqotchi	
Korxonaning strategik boshqaruvini takomillashtirish.....	114
Maxmudov Nosir Maxmudovich , professor; Elmurodov Faxriddin Farxodovich , magistratura tinglovchisi	
Respublikada kichik biznesni moliya-kredit mexanizmlari orqali qo'llab-quvvatlash masalalari.....	120
Ergashev Otamurod Toshtemirovich , PhD	
Mulk iqtisodiy xavfsizligini ta'minlashda muammo va yechimlar.....	125
Ermatov Musojalil Komilovich , kafedra dotsenti v. b.; Abdunazarov Oybek Abdumutalibovich , katta o'qituvchi	
Using intelligent and decision support systems for developing University Curriculum: semi-automated need analysis approach.....	132
Abduraxmanov Zafar Batirovich ; Ikromov Sayidolim Ismoilovich	
Challenges of Developing a Competitive Environment in the Context of Economic Liberalization.....	138
Akobirova Nodira Najmiddin qizi , asisstant	
Topical Issues of the Development of Recreational-Tourist and Military-Recreational Activities.....	141
Alimova Guzai Alisherovna , PhD in economics, docent	

Kreditlash jarayonlarida xulq-atvor iqtisodiyoti omilini joriy etish istiqbollari	146
Jo'rayeva Sevara Zakirovna , mustaqil izlanuvchi (PhD)	
Portfelli xorijiy investitsiyalarning milliy iqtisodiyotni rivojlantirishdagi roli	152
Kamilova Iroda Xusniddinova , PhD	
Exploring the Ethical Dimensions of Artificial Intelligence in Advancing Human Rights and Sustainability	156
Matkarimova Gulchekhra Abdusamatovna , Professor	
Tijorat banklarida muammoli kreditlar bilan ishlashning nazariy asoslari	163
Maxmudov Rahimjon Xamid o'g'li , mustaqil izlanuvchi	
Barqaror iqtisodiy o'sishga yalpi talab va yalpi taklif omillarining ta'siri	170
Nabiyev Ulug'bek Mirodiljon o'g'li , tayanch doktorant	
The potential advantages of implementing the Total Quality Education Management (TQEM) concept	175
Otakulov Makhamadjon , PhD	
Kichik yashil biznesni yanada rivojlantirish imkoniyatlari	181
Raximova Kizlarxon Ne'matjon qizi	
Jamg'armalar investitsiyalar manbasi sifatida	185
Sadikova Ra'no Abdullayevna , i. f. n., dots.	
Davlat moliyasining moddiy asosini oshirish orqali iqtisodiy o'sishga erishish	188
Shamsiyev Shuxrat Sayfutdin o'g'li , mustaqil izlanuvchi	
Aholi turmush darajasini oshirishda ijtimoiy himoyaning o'rni	191
Sherjonov Sherjon Alijan o'g'li , mustaqil izlanuvchi	
Xo'jalik yurituvchi subyektlar to'lov qobiliyatini aniqlashning nazariy-uslubiy masalalari	196
Adashaliyev Baxtiyorjon Valisher o'g'li , dekan o'rinbosari	
Kichik sanoat zonalarini faoliyatini samarali boshqarish tamoyillari	203
Shodmonqulov Kamoliddin Murodillayevich , dotsent; Adilbekov Allayar Anvarbekovich , magistrant	
Aholini ijtimoiy himoya qilishda pensiya va ijtimoiy nafaqalarning o'rni	206
Aliyev Ma'ruf Komiljon o'g'li , mustaqil izlanuvchisi	
Использование методов управления для повышения эффективности производства на предприятиях	212
Алиева Надирахон Абдумаликовна , PhD. доц.; Тлеумуратова Мадинабону Дилмурат кизи , ст. 3-курса	
Korxonalar moliyaviy barqarorligini ta'minlash mexanizmini takomillashtirish	217
Z. G. Allaberganov , kafedra dotsenti	
Davlat fiskal (byudjet-soliq) siyosatining aholi bandligiga ta'siri va uni takomillashtirish	222
Asatullayev Xurshid Sunatullayevich , i. f. n., professor	
O'zbekistonda iqtisodiyot tarmoqlariga raqamli iqtisodiyotni shakllantirish omillari	228
Axmedova Yulduz Sunatullayevna , kafedra o'qituvchisi	
Moliyaviy risklarni baholash usullari, boshqaruvdagi yondashuvlari	232
Baymuratova Gulirayxon Tursunbayevna , kafedra dotsenti	
Sug'urta kompaniyalarining moliyaviy barqarorligini ta'minlashda biznes jarayonlarini boshqarish	236
Baxriyev Dilshod Rizvonkulovich , mustaqil izlanuvchi	
Tijorat banklarida investitsiya loyihalarini moliyalashtirishning ekonometrik modellashlash ko'rsatkichlari	242
Berdiyev Akram O'ktamovich , mustaqil izlanuvchi	
Innovatsion muhitni shakllanishi va rivojlanishida investitsiyaning zarurligi	253
Bobobekov Ergash Abdumalikovich	
Meva-sabzavotchilik klasterlarida yashil moliyalashtirishning nazariy asoslari va xususiyatlari	258
Botirov Erkinjon Xayitovich , kafedra dotsenti	
O'zbekiston Respublikasida xorijiy investitsiyalarni jalb etish orqali investitsion salohiyatni oshirish	263
G'aybullayev Odil Baxtiyarovich , kafedra dotsenti v. b.	
Tadbirkorlik subyektlarining innovatsion loyihalarini moliyalashtirishni qo'llab-quvvatlash mexanizmini takomillashtirish	269
Jubanova Bayramgul Aymuratovna , PhD	
Soliq ma'muriyatchiligi va uni raqamlashtirishni ekspert baholash yo'llari	272
Ibragimov Boburshoh Bohodir o'g'li , i. f. d. (PhD), doktorant (DSc)	
Xalqaro standartlarga muvofiq buxgalteriya autsorserlari tomonidan moliyaviy hisobotlarni transformatsiya qilishni takomillashtirish	278
Islomov Alisher Baxtiyor o'g'li , mustaqil izlanuvchi	
O'zbekistonda moliyaviy hisob va hisobotni MHXSlariga transformatsiya qilishda asosiy vositalar hisobini tashkil etish masalalari	284
Qurbonova Shaxrinoz , tayanch doktorant	
Yerlarning degradatsiyaga uchrashi va oldini olish bo'yicha chora-tadbirlar	288
Mamanazarova Nasiba Jo'rayevna , kafedra doktranti	
Davlat sektorida ichki auditni tashkil etish xususiyatlari	292
Mamirjon Jaloliddinov , mustaqil izlanuvchi	

Финансирование акционерных общества через рынок капитала	297
Муминов Шохжахон Суюнович , ассистент кафедры	
Необходимость развития предпринимательской и страховой деятельности риски на рынке Узбекистана	302
Муятдинов Махмуд Жалелович , независимый исследователь	
Инвестиционная привлекательность как фактор экономического развития страны	307
Назарова Гузал Баходировна	
Tijorat banklarida kreditlash jarayonlarini takomillashtirish masalalari	312
Nozima Abdullayeva , mustaqil tadqiqotchi	
Tijorat banklarining xizmatlar sohasini kreditlash amaliyotiga ta'sir etuvchi omillarning ekonometrik tahlili	316
Nurmuxammedov Abdijabbar Yunusovich , kafedra dotsenti v. b.	
Современное решение, которое положительно влияет на логистические услуги и резко снижает смертность на перекрестках	326
Тажимуратов Умид Рузमतovich , Бахриев Иброхим Исометдинович , кандидат медицинских наук, доцент; Жуманиёзов Эркин Худойбергенович , кандидат медицинских наук, доцент; Тажимуратов Рузमत Отажанович , кандидат медицинских наук, Тажимуратов Абдусами Умид угли , ученик 10 класса	
O'zbekiston Respublikasi tijorat banklarida dividend siyosati va tendensiyalari tahlili	333
Temirov Abdulaziz Alimjanovich , kafedra dotsenti, i. f. n.	
Современное состояние инвестиционного потенциала Республики Узбекистан	339
Топилдиев Сохибжон Рахимжонович , DSc; Одилова Дилноза Барнаевна , PhD	
Portfelli xorijiy investitsiyalarni milliy iqtisodiyotni rivojlantirishdagi roli	345
Tosheva Ziroat Aliqul qizi	
Kichik biznes subyektlarida raqamli texnologiyalardan foydalanishning ilmiy-nazariy jihatlarini	349
To'rayeva Nafisa Odilovna , mustaqil izlanuvchi	
О достижениях Узбекистана в реализации национальных целей и задач устойчивого развития	355
Турсун Мухитович Ахмедов , и. ф. д., проф.; Гавхар Рустамовна Хидирова , докторант, и. ф. ф. д., доц.	
Влияние корпоративного управления в зеленой экономике	359
Уринов Бобур Насиллоевич , заведующий кафедрой	
Ko'chmas mulkni soliqqa tortishning o'ziga xos xususiyatlari	366
Fayziyev Farrux Abdullaxojayevich , kafedra dotsenti	
Transport tizimi iqtisodiy rivojlantirish yo'nalishlari	374
Fayzullayev Javlonbek Sultonovich , DSc.	
Oliy ta'lim muassasalarida byudjet mablag'laridan samarali foydalanishning ayrim fundamental masalalari	382
Xayriddinov Sh. B. , mustaqil izlanuvchi	
Xalqaro raqamli valyuta bozorini rivojlantirish istiqbollari	385
Xolov Nabijon Qaxramonovich , PhD.	
Nodavlat notijorat tashkilotlarning rivojlanishi va hozirgi shart-sharoitlari	391
Xusanov Otabek Nishonovich , PhD, mustaqil izlanuvchi	
Banklarining aktivlarini daromadlilikini oshirish yo'llari	396
Elbusinova Umida Xamidullayevna , kafedra dotsenti	
Особенности методики проведения аудита затрат на производство	401
Хилола Икрамова Ровшан кизи , базовый докторант	
Ta'lim islohotlarining ma'naviyatdagi o'rni	407
Bekdavlat Aliyev	
O'zbekistonda tijorat banklari emission operatsiyalarining dolzarb masalalari	412
O'ktamova Nozima Narzulla qizi , kafedra dotsenti	
Moliyaviy barqarorligi tushunchasining konseptual mohiyati, turlari va asosiy tavsiflari	416
Eshquvatov Aziz Baxtiyorovich , mustaqil izlanuvchi	
XX asr jadid ma'rifatparvarlari Abdurahmon Toshkandiy va Abdulla Avloniy axloqiy konsepsiyalaridagi umumiylik va xususiylik	420
Abrorxon Asatulloev Asatulloevich , falsafa fanlari doktori (PhD)	
Yer resurslaridan foydalanishning iqtisodiy va huquqiy asoslari	424
Abdurahmanova Muqaddas Toxtasinovna	
Стратегии привлечения иностранных инвестиций для содействия устойчивому экономическому росту в Республике Узбекистан с акцентом на инициативы зеленого развития	431
Нилуфар Зикируллаева Дилмуродовна , аспирант	
Bank tizimi barqarorligini oshirishda kredit risklarining ahamiyati va ularni kamaytirish yo'llari	440
Xolmamatov Farhodjon Kubayevich , iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori, professor	
Baholash faoliyatini rivojlantirish yo'nalishlari va uning huquqiy asoslari	446
Bobirjon Aktamov , mustaqil tadqiqotchi	

Suv resurslaridan foydalanishni iqtisodiy boshqarish samaradorligini kompleks baholash uslubiyoti.....	454
Axmedov Sayfullo Normatovich , t. f. n., mustaqil tadqiqotchi	
Oliy ta'lim muassasalarida ilmiy-tadqiqot faoliyatini boshqarishni takomillashtirish metodologiyasini ishlab chiqish.....	459
Mirzaliyev Sanjar Maxamatjon o'g'li	
Daromadlarni qayta taqsimlashda "tashabbusli byudjet" tizimini qo'llashning zamonaviy modellari va ulardan samarali foydalanish yo'llari.....	464
Xajiyev Baxtiyor Dushaboyevich , dotsenti, iqtisodiyot fanlari nomzodi	
The Impact of Foreign Direct Investment on Economic Growth in Uzbekistan.....	472
Tulkin Imomqulov , PhD Associate Professor	
O'zbekistonda elektron tijoratning rivojlanish bosqichlari.....	478
Karimova Shirin Zoxid qizi , tayanch doktorant	
O'zbekistonda kichik tadbirkorlik subyektlari faoliyati ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishining statistik tahlili.....	483
Saodat Toshaliyeva Toxirovna , PhD	
Современное состояние инвестиционного потенциала Республики Узбекистан.....	490
Топилдиев Соҳибжон Раҳимжонович , DSc; Одилова Дилноза Барнаевна , PhD	
Tijorat banklari kreditlari hajimining barqaror o'sishini ta'minlash.....	497
J. Y. Isakov , i.f.d., prof.	
The Securities Transactions of Commercial Banks.....	502
Iskandar Sulaymonov , assistant teacher	
Raqamli iqtisodiyot sharoitida turizm industriyasining rivojlanishi va istiqboli.....	507
Abdulkakimov Zuxrali Tursunaliyevich , PhD	
Soliq ma'muriyatchiligi: nazariya, rivojlanish, taklif.....	511
Isroilov Bohodir Ibragimovich , i. f. d., professor; Ibragimov Boburshoh Bohodir o'g'li , PhD	
Yangi O'zbekiston jamiyat hayotining joni va ruhi ma'naviyatidir.....	516
Davletova Muxabbat Narimanovna , mustaqil izlanuvchi	
Moddiy-texnik resurslar salohiyatidan foydalanish samaradorligi.....	519
Halimova Dilora Olimboyevna , mustaqil izlanuvchi	
Хлопково-текстильная промышленность государства.....	523
Халиков Талибжон Луптуллаевич , ассистент кафедры	
Directions of Sustainable Development of Tourism: A Case of top Developed Countries.....	527
Khusniddin Egamnazarov	
Yevropa Ittifoqining shakllanishi va rivojlanish bosqichlari.....	534
Abduraxmonov Farxod Abdufarmonovich , siyosiy fanlar doktori (DSc.)	
Xorijiy investitsiyalar oqimini obligatsiyalar orqali oshirish istiqbollari.....	542
Xojiyev Jaxongir Dushabayevich , kafedra dotsenti v.b.	
Tarmoq va sohalarining ehtiyojiga ko'ra aholi bandligini oshirish imkoniyatlari.....	547
Xayitov Abdimannon Buxarovich , iqtisod fanlari nomzodi, professor v.b.	
Oliy ta'lim muassasalarini boshqaruvini takomillashtirishga qaratilgan ta'lim tizimidagi islohotlar.....	552
Gafurov Anvar , PhD	
Iqtisodiyotni globallashtirish sharoitida xo'jalik yurituvchi subyektlarning pul mablag'larini xalqaro va mahalliy uslubiy yondashuvlarni takomillashtirish.....	560
Nurmanov Ulugbek Anorbayevich , iqtisodiyot fanlari doktori	
Budjet-soliq va pul-kredit siyosatini muvofiqlik ko'rsatkichlarini prognozlashning zamonaviy modellari: nazariy yondashuv.....	564
Hakimjon Hakimov , tadqiqotchi	
Sug'urtada innovatsiyalar: asosiy dunyo trendlari.....	570
Xalikulova Gulzada Tadjimuratovna , PhD	
Ijtimoiy tarmoqlar analitikasi.....	576
S. Qulmatova , PhD	
Foydani soliq obyektiga sifatida shakllantirish zaruriyati.....	586
Bobomurotova Manzura Panji qizi , mustaqil tadqiqotchi	
O'zbeklarning ijtimoiy-iqtisodiy va maishiy turmushi an'analari.....	590
Yuldasheva Gulnora Komilovna , tarix fanlari nomzodi	

O'ZBEKLARNING IJTMOIY-IQTSODIY VA MAISHIY TURMUSHI AN'ANALARI

Yuldasheva Gulnora Komilovna

Tarix fanlari nomzodi, Toshkent davlat pedagogika universiteti dotsenti v. b.

Annotatsiya: Mazkur maqolada O'zbeklarning ijtmoy-iqtisodiy va maishiy turmushi an'analari keng yoritilgan. Aholining ijtmoy-iqtisodiy holatlari ularda uchraydigan kamchiliklar va muammolar o'rganilgan va ularga yechimlar taklif etilgan.

Kalit so'zlar: Gashtak, chavandoz, gurung, ko'pkari, kigiz, uyg'urlar, madaniyat, iqtisodiyot, aholi.

Abstract: In this article, the traditions of the socio-economic and household life of Uzbeks are widely covered. The socio-economic conditions of the population, the shortcomings and problems encountered in them were studied and solutions were proposed.

Key words: Gashtak, rider, gunung, kopcari, felt, Uyghurs, culture, economy, population.

Аннотация: В данной статье широко освещены традиции социально-экономической и бытовой жизни узбеков. Изучены социально-экономические условия жизни населения, возникшие в них недостатки и проблемы и предложены пути их решения.

Ключевые слова: Гаштак, всадник, гунунг, копчари, войлок, уйгуры, культура, экономика, население.

KIRISH

Qadimda aholining ijtmoy qatlami orasidan yoshiga, jinsiga ko'ra o'tqaziladigan jamoviy yig'inlar, marosimlar, xalq o'yinlari asosan erkaklar ishtirokida bo'lgan. Xususan, erkaklar gashtagi (yig'in, ziyofat, gap, bazm va ko'pkari, kurash) eng faol uyushgan va o'zaro hamjihatlikka asoslangan tashkiliy jamoaviy yig'inlar bo'lib, jamiyat hayotida katta ahamiyatga ega bo'lgan.

Bu turdagi yig'inlar galma-gal, navbatma-navbat o'tqazilib, unda uylanmagan bo'z yigitlar, alohida mehmon kutadigan mehmonxonalari bo'lmagan aholining kambag'al tabaqasi ishtirok etgan. Yig'inlarda erkaklarning umumiy yig'ilgan mablag'lari hisobiga olinadigan mahsulotlar (go'sht, sabzavot, meva, qant-qurslar va h.k) umumiy xazina sifatida oila boshlig'i, ya'ni yig'in o'tkazayotgan kishiga og'ir xarajat yukini solmaslik maqsadida olib berilgan.

Erkaklar yig'inida yeguliklarni va bazi dasturxonning deyarli barchasini erkaklarning o'zlari tayorlaganlar. Gap, yig'inlar Kuz va Qish fasllarida asosan hosil yig'im-terim tugagan davrida amalga oshirilgan. Erkaklar yig'ini hududiy jihatdan birlik asosida mahalla, guzar, qishloq, ovullarda bo'lgan. Yig'inda qatnashish ixtiyoriy bo'lib, unda ishtirok etish jamoaga qo'shilish, jamiyatga a'zo bo'lish, deb baholangan. Bu yig'inda qishloq, ovul, guzarga oid barcha voqealar muhokama qilingan va ularga munosabat bildirilgan. Yig'in jamoaviy, bir-biriga hurmat-izzatda bo'lish, kasbiy yaqinlik, tajriba almashinuv, qarindosh-urug'chilik hissi, do'st-u birodarlik ruhi asosida tashkil etilgan.

Erkaklar o'z yig'inlarida yig'in yetakchisini jo'raboshi saylagan, ba'zi joylarda ular oqsoqol, bakovul, oshpaz, deb atalgan. Yetakchi barcha ishlarda dasturxonda bazimni boshlovchisi, suhbatni tashkil etuvchi, keyingi bazimni belgilovchi, sarf-xarajatlarni hisobini yurituvchi, davraning eng to'rida o'tiruvchi, alohida e'tiborga loyiq kishi hisoblangan.

METODOLOGIYASI

O'zbekistonning Janubiy viloyatlari Qashqadaryo, Surxondaryoda Kuz, Qish oylarida "ko'pkari, uloq" o'yini o'tqazilib unda bir necha qishloq, ovul guzardan kelgan otliqlar qatnashgan. Ko'pkari so'ngida maydonga so'yib tashlangan buzoq (tana), qo'y, echkini so'nggi "borg'u" (sovrin) yoki "oxiri", deb nomlashgan va shu "oxiri"ni

halol ayirgan kishi o'zining uyida, o'ziga yaqin do'sti-jo'ralari hamda hamqishloqlari ziyofat bergan. Bu ziyofatda yosh yigitlar, otaxonlar, chavandozlar qatnashib barcha o'zining hisobidan umumiy ulush (pul, meva, non) berib "oxiri" zifatini berayotgan xonadonga to'planishgan, bu ziyofat "to'kma" deb ham atalgan. Yig'inda qishloqning eng kuchli mohir chavandoz, polvonlari saralangan. Ularga keksalar nasihat berib keyingi ko'pkari o'yinida jamoaning o'zaro hamjihatlik bilan harakatda bo'lishi kelishib olingan. Ba'zi hollarda "oxiri" borg'ini ayirgan, boshqa bir kishi chavandozlar jamoasiga qo'shilish uchun ziyofat tashkil etgan va ushbu ziyofatda xonadon egasiga, uning o'g'liga oqsoqollar duo berib, bundan keyingi o'yinlarda o'z oti bilan ko'pkari o'yini davrasi - qurga qo'shilgani e'lon qilingan.

Yig'in o'tqaziladigan xonadonda ayollar faqat non pishirib berishgan, erkaklar yig'inini to'planishidan asosiy maqsad o'yin-kulgi, kayfiyatini chog' o'tqazishdan iborat bo'lmay, balki qishloq, mahalla muamolari muhokama etilib, oqsaqollarning maslahatlari tinglangan, jamoa yig'inining tartib qoidalari belgilangan, ushbu buzganlarga choralar ko'rilgan. Bunday yig'inlar mahalliy o'z-o'zini boshqarish tashkiloti, tengligi va demokratik asosdagi yig'ini bo'lgan. Yig'inda musiqa va qo'shiq, dostonlardan parchalar ijro etilib, maqol, matal, topishmoq, ertak va latifalar aytilgan.

Shuningdek, tarbiyaviy ahamiyatga ega bo'lgan suhbatlar, hadislar namunalari o'qilib, odamiylik xususida suhbat va bahislar tashkil etilib, mushoira (she'riy aytishuvlar) o'tqazilgan.

Yig'inlar o'zaro yordam, birdamlikning o'ziga xos na'munasi bo'lgani uchun yig'in qatnashchilari bir-birlarining xo'jalik tomorqa ishlariga, yer haydash, hosilni yig'ish, yanchish kabi ishlariga yordam berganlar. Yig'inda ba'zan hazil-kulgu tariqasida tashkil etiladigan odatlarga xos amal qilgan. Masalan, jo'raboshi o'tirgan o'rnidan turib ketsa, uni joyini bo'sh tashlab ketishda ayblab, uning burchagida tik o'qazib qo'yib jazolashgan, jo'raboshi o'z hisobidan gashtak ishtirokchilariga ziyofat berish majburiyatini olmaguncha u uy burchagida tik turavergan. Agar jo'raboshi o'tirgan joyida ko'rpachani ostiga biror buyim, masalan, pichoq qo'yib ketgan bo'lsa jazo bekor qilingan.

ADABIYOTLAR SHARHI

Erkaklar yig'inining yozilmagan axloqiy qonunlari bo'lgan ya'ni, yig'in hayotiga zid xatti-harakatlar qilmaslik, belgilangan majburiyatlar, talablarni ado etish, yig'in qoidasini buzgan, o'g'irlik qilgan, ayollar shaniga tegadigan xatti-harakatlar qilgan jamoa a'zosi jamoadan haydalgan. Agar yig'in ishtirokchilaridan biri o'z jo'rasining singlisiga yomon ko'z bilan qarasa, uni "mahov" deb atashgan bunda jamoa a'zolarining onasi, xotini yoki singlisiga hurmatsizlik qilgan jamoa a'zosi hech gap-so'zsiz jamoadan uzoqlashtirilgan. Erkaklar yig'inining o'zi nomiga binoan alohida o'ziga xos amaliy qoidasi bu ayollarning gashtakda ishtirokining taqiqlanishidir. Ayollarning erkaklar oldida urishishi, taom yeyishi lozim amasligi tufayli erkaklar va ayollar davrasi qattiq alohida bo'lgan, bu holatni G. Morgan jinslarni ajratishning o'ziga hos belgisi deb hisoblagan.

Farg'ona vodiysida yig'in a'zosi uyida ba'zim gashtak bergan kuni ushbu xonadonga qarindosh ayollar dasturxon bilan "xormaga" kelishilgan va ba'zim tashkil etishda erkaklar yordam berishgan. Gashtaklarda ayollar ishtirokining o'ziga xos sababi, boshqa xonada borligini bilgan erkaklar yarim tungacha qiy-chuv o'yinlar, baland aytishuvlar, bahs-munozaralarga kirishib ketib, chegaradan chiqishdan o'zlarini tiyishgan, bundan tashqari ayollar ba'zi hollarda kimning eri yig'inda eng chapdast, ilg'or ishtirokchisi ekanligini bilish uchun ham yig'in bo'layotgan xonadondan tez-tez xabar olib turishgan. Demak erkaklarning har qanday yig'ini ichki muhitda bo'lsa ham ayollar ishtirokini ta'minlagan.

Ayollarning yana bir yig'ini Navro'z bayramida bo'lib o'tgan, uyda bir yil ichida turmush qurgan kelinchaklar to'planishib, bir-birinikiga borishgan, o'yin kulgu va "yong'oq o'yini" "qoshiq o'yini" o'ynab xursandchilik qilishgan. O'zbek ayollari gashtaklari doimiy bo'lmagan, butun O'rta Osiyoda ayollarning birdamlik yig'ini an'anaviy taomlardan Sumalak tayyorlash jarayonida bo'lib, bu taomni tayyorlash marosimiy tusda amalga oshirilgan, bu yig'inda qizlar, kelinchaklar qatnashgan, sevishganlar uchrashgan. S. M. Abramzon bunday bazimlar qirg'izlarda ham ma'lum bo'lishi haqidagi ma'lumotni bergan.

TAHLIL VA NATIJADORLIK

Erkaklarning yig'inlari esa navbatma-navbat, galma-gal, doimiy ravishda o'tkazilib, o'zaro yordam, birdamlik, hamfikirlilikning o'ziga xos shakli sifatida keng tarqalgan. Xo'jalik ishlari, uy-ro'zg'or yumushlari ham yosh guruhlariga va jinsiga qarab taqsimlangan. Erkaklar va yigitlarning xo'jaylik va uy yumushlari xilma-xil, ma'suliyatli bo'lgan, yer haydash, urug' qadash, daraxtlarni kesish, arpa, sholi, bug'doylarni yig'ish, joylash, chorvani boqish, unga ozuqa g'amlash, qurilish ishlari, bu ishlar juda og'ir mashaqqatli bo'lgan. Er, ota, oila boquvchisi, oila boshlig'i oilaviy marosimlarni asosiy tashkil etuvchisi bo'lgan. Ayol ishlari oilani iqtisodiy tajash, qizlarning asosiy yumushi kichik yoshli ukasiga qarash bo'lgan, u boshqa ishlardan ozod qilinib, ba'zan onasi yoki opasiga uy ishlarida yordam berib, uy tozalagan, kir yuvish, ovqat pishirish, mevalarni terib, qurtish kabilar bilan mashg'ul bo'lgan.

Onalar qizlarni turmushga tayyorlashgan, ya'ni ularga kashta tikish, gilam to'qish, kigiz bosishga o'rgatilgan. Agar qiz turmushga chiqqan, eriga chopon tikishni, sigir sog'ishni, osh pishirishni bilmasa, unga qizning onasini ayblashgan.

Xalqimizda "onasini ko'rib qizini ol" maqoli bejizga tarqalmagan. Turmushga chiqqach ayol barcha xo'jalik ishlarini bajarishga, uni iqtisodiy barqaror boshqarishga tayyor bo'lishi lozim bo'lgan.

Turmushga chiqqan kelinchaklarni yangi oilaning ro'zg'or ishlariga moslashtirish maqsadida bir qancha odatlar va irim-sirimlar: Surxondaryoda nikoh to'yining ertasiga yangi tushgan kelinchakning qaynonasi va xolasi surpa yozdirib, qo'lini unga, moyga botirib olgan va bu bilan kelinimiz shu xonadonga unday qorishib ketsin, risqliy bo'lsin, qo'li moyli bo'lib yursin, kelinimizning qo'li barakali bo'lsin fegan niyat bildirilgan.

Xalqimizning ijtimoiy-iqtisodiy va maishiy turmush tarzini tadqiq qilarkanmiz, kishilik jamiyati taraqqiy etgan sari jamoatchilik marosimlari, urf-odatlari bugungi kunda yo'qolib borayotgan bo'lsa-da, o'z ahamiyatni yo'qotmagan.

XULOSA

Muxtasar aytganda, Navro'z sayllari, xalq o'yinlari tarkibidagi marosimlar, o'yinlar yosh avlodni jimonan va ruhan tetik, ma'naviy barkamol etib tarbiyalashda, ularni o'zaro mehr-oqibatli bo'lishida, o'zaro hurmat va umumbashariy qarashlarini shakllantrishda, mahalladagi mavjud ijtimoiy-iqtisodiy muammolarni ovoz berish orqali bir yoqadan bosh chiqarib yechishda, oilaviy tabirkorlikni boshqarishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Klyashtorniy S.G. Qadimgi turkey runic yodgorliklari O'rta Osiyo tarixi uchun manba sifatida. – M., 1964.
2. Mahmud Qoshg'ariy Devonu lug'atut turk. – T., 1960.
3. O'zbekiston Respublikasining Parlamenti 2019-yil 14-sentabr kuni "To'y-hashamlar, oilaviy tantanalar, ma'raka va marosimlar, marhumlarning xotirasiga bag'ishlangan tadbirlar o'tkazilishini tartibga solish tizimini takomillashtirish" to'g'risidagi qarori.
4. Kubakov K. To'y va to'y marosimlari o'tmishda va hozir. – 2002-yil.

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Xondamir Ismoilov

Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2023. № 9

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Yashil iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.

Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

El.Pochta: sq143235@gmail.com

Bot: [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77)

Тел.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77) telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

"Yashil iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilibiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.

